

Kurt Ebert var ambassadesekretær og fungerende chef på den danske ambassade i Prag i 1968 under den liberaliseringsbølge, der førte til Warszawapagtens besættelse af Tjekkoslaviet den 21. august 1968. I anledning af 40-året for disse begivenheder har Kurt Ebert skrevet disse erindringer om nogle af sine oplevelser som dansk diplomat i Prag.

Opholdet i Prag blev i alle måder spændende og interessant. Jeg var på forhånd blevet "tudet ørene fulde" om alle de fælder det kommunistiske styre ville sætte op for mig, men jeg blev faktisk lidt skuffet. Der kom ingen tilbud af tvivlsom art og ingen (slet skjulte) tilbud om fordele af økonomisk eller anden art. Men jeg fik under min tjeneste i Prag flere håndgribelige beviser på, at advarslerne var fuldt berettigede

Udviklingen medførte, at verden fik andre ting at tænke på. Jeg tænker her på den sovjetisk ledede besættelse af landet den 21. august 1968 sammen med de øvrige daværende medlemmer af Warszawapagten (undtagen Rumænien).

Min nu afdøde ambassadør var blevet syg kort tid efter min ankomst og sygemeldt, da de bevægende august dage i 1968 nærmede sig. Ministeriets ledelse havde store overvejelser, for hvad skulle man gøre. Tjekkoslaviets navn var på alles læber, så man ville gerne have en fra ambassaden med til alle de møder, der rutinemæssigt fandt sted hvert år i august måned, hvor alle Danmarks ambassadører er hjemkaldt og mange møder finder sted.

Man besluttede sig derfor for at hjemkalde mig, for det ville jo kun være en dag eller to, og så kunne posten være ubesat så længe. Ud over mig bestod ambassadens udsendte danske stab "kun" af to danske korrespondenter, og den lokale stab bestod "kun" af tjekkske statsborgere.

Da stort set hele verden var enig med UM [Udenrigsministeriet] og mig i, at det ville være uproblematisk at hjemkalde mig på de præmisser, rejste jeg glad og fro hjem og efterlod min kone og to små børn på 3 og 1 år nede i Prag. (Den eneste, der var overbevist om, at russerne ville rykke ind og besætte landet, var ambassadør Anker Svart, en stor Ruslands-kender og på den tid Danmarks ambassadør i Moskva. Han var min strenge, men også meget respekterede kontorchef i UM i 1960'erne. Han døde i København den 11. april 2008, 89 år gammel).

Møderne gik godt og jeg "solede" mig i alles opmærksomhed og interesse. UM's årlige møder afsluttes altid med en festlig sammenkomst for de hjemkaldte ambassadører og ministeriets ledelse m.fl. Jeg boede hjemme i mine forældres hus i Gentofte og blev vækket brat af ministeriets vagthavende den 21. august 1968 tidligt om morgenen, der bad mig straks komme til ministeriet, for russerne havde besat landet. Jeg troede først, at man gjorde grin med mig, og sagde noget lignende om "at den historie måtte han længere ud på landet med". Men min kollega insisterede, og jeg tog en taxa ind til ministeriet, hvor jeg kom ind til ministeriets daværende direktør, altså ministeriets højeste embedsmand, dr. jur. Paul Fischer, ligesom jeg fik en samtale med udenrigsminister Poul Hartling. Jeg husker, at direktøren sagde til mig, at det var jo en værre redelighed man havde bragt min familie i, men jeg måtte omgående se at komme tilbage til Prag. Han havde lige talt med min kone over telefonen og forsikret hende om, at man ville bestræbe sig på at bistå hende og børnene, men så var telefonforbindelserne blevet afbrudt.

Jeg tog tilbage via Wien, hvor jeg traf min kollega fra den svenske ambassade i Prag, der befandt sig i samme situation. Vi lejede i fællesskab 6 busser, som vi så kørte ind med i Tjekkoslaviet. Alt var kaos på grænsen, men vi kom ind ad en ubevogtet grænseovergang og kørte frem mod Prag. Lidt før byen blev vi standset af de russiske tropper. Det var yderst besværligt og tidskrævende at skaffe os videre, for de russiske tropper havde effektivt blokeret vejen ved at køre to tanks på tværs og sænke kanonløbene. Men det lykkedes da. Jeg tror, at det var denne episode, der var kraftigt medvirkede til, at UM kort tid derefter gik væk fra de smukke og håndkalfarerede diplomatpas og til de nye maskinskrevne, men ikke særlig charmerende diplomatpas. For når man må stå i rusk og regn og vise sit pas frem, alt imens skriften løber ud i regnen, så bliver passet hurtigt uanvendeligt.

Hvordan vi kom ind i Prag, og hvor chaufførerne overnattede husker jeg ikke, men næste dag startede vi med at evakuere strandede skandinaver med udgangspunkt i den svenske ambassade, som lå og ligger centralt til for dette formål. Vi fik alle de skandinaviske statsborgere sendt ud via Wien og Tyskland, men selv fik jeg en lang næse, for min kone havde ikke turde løbe an på, at jeg ville komme tilbage, og vi havde jo ikke haft nogen telefonisk kontakt i flere dage på den tid, og vor bolig lå så upraktisk til, at man skulle krydse floden for at komme ind til ambassadens kontor. Hun havde "nasset" på en hollandske konvoj ud af

Prag til den tjekkiske grænse til Tyskland, men på grænsen kunne de ikke bistå hende længere, og hun havde faktisk kun nogle få tjekkiske kroner, som man jo ikke kom langt med på den tid. Til al held løb hun på grænsen ind i den amerikanske militærattaché, som hun satte ind i situationen. Han var en af vore gode venner som de fleste i den lille vestlige koloni, og det tog ham ikke lang tid, før han havde fået organiseret en bil til at køre hende ind i Tyskland. Derfra kom en anden diplomatbil og endnu en som kørte min kone og børnene til Nürnberg. Da hun var norskfødt, bad hun om at blive fløjet til Oslo, hvor hendes forældre boede, og efter nogle måneder kom hun tilbage til Prag via et andet fly. Jeg er aldrig både under og efter blevet præsenteret for en regning for den bistand, hverken fra dansk eller amerikansk side. Det er en sådan oplevelse, som gør, at jeg i mit hjerte og sjæl er USA dybt taknemmelig over den bistand, jeg og min familie har fået. Det har nok ikke skadet, at attachéen sikkert har sagt, at det drejede sig om den danske ambassadørs kone, men alligevel.

Tiden efter den sovjetisk ledede besættelse af Tjekkoslaviet gik hurtigt, hvor jeg som ung førstegangsendt sugede til mig af alle oplevelserne, og alle de ting der skete omkring mig. Der var selvfølgelig dage, hvor de sure pligter var i overtal, men set i bakspejlet var det jeg vil betegne som spændende og usædvanlige og positive oplevelser i stort flertal.

Jan Palach-sagen

Jeg blev mindet om denne sag under et besøg, som jeg aflagde i Luxembourg for nylig (oktober 2006). Da vi slentrede rundt i byens gader, så jeg pludselig et bronzeskilt med denne unge mands navn på. Det var for at ære denne unge mand, som overhældte sig med benzin og satte ild til sig selv en dag i januar 1969 lige ved den centrale plads i Prag, som hedder Vencelas pladsen. Han døde ikke straks, men nogle dage senere. Selvmordet vakte stor opstandelse i hele verden og var og blev tolket som en protest mod den sovjetiske besættelse af landet. Han blev begravet på et sted i nærheden af en bred del af den lokale befolkning samt af hele rektorkollegiet fra universitetet, hvor Jan studerede. Jeg overværede også højtideligheden og husker tydeligt den stemning af tristhed og nedtrykthed der prægede befolkningen.

Udvisningen af den danske landbrugsattaché fra Polen og Tjekkoslaviet

Også i den tid jeg var i Tjekkoslaviet skete der en kedelig episode. Vi havde en landbrugsattaché, som var bosiddende i Warszawa, men også akkrediteret i Prag. Det betød, at han kom til Prag nogle gange om året. Der skete så det, at han blev udvist af Polen. Da han jo også var anmeldt i Prag, kørte han i sin bil med nogle af sine ejendele til Prag og deponerede disse ejendele på ambassaden, idet det var hans tanke at fortsætte sit arbejde i Prag. Det danske udenrigsministerium syntes ikke det var en god idé, men før man kunne foretage sig videre, blev jeg kaldt op i det tjekkoslovakiske udenrigsministerium og fik at vide, at landbrugsattachéen heller ikke var velkommen til at tage sin bopæl op i Tjekkoslaviet. Jeg strittede selvfølgelig principielt imod og argumenterede imod denne beslutning, men lige lidt hjalp det og enden på det blev, at landbrugsattachéen ikke vendte tilbage til Prag, men jeg og ambassaden stod tilbage med hans deponerede ejendele. Man besluttede i UM at lade ejendele blive i Prag, og at de skulle transporteres hjem, når jeg til sin tid blev hjemkaldt og da sammen med mine og min families personlige ejendele. Der kom ikke mere omtale af denne sag i de lokale aviser hverken i Prag eller i Warszawa.

Selvom jeg stadig er overbevist om, at denne dobbelte udvisning var et udslag af solidarisk socialistisk broderskab, fandt jeg udvisningen uretfærdig. Det er kun sket i et yderst begrænset antal tilfælde i den danske udenrigstjeneste. At det så skulle vise sig, at jeg kom ud for 3 udvisninger af nære medarbejdere i min tid i udenrigstjenesten, er et tilfælde, som må siges at være statistisk set usandsynligt.

Det kommunistiske partis 1. sekretær Alexander Dubcek

Selvom der sikkert ikke er mange danskere, der mere husker Dubcek, vil min beretning om Tjekkoslaviet ikke være fyldestgørende og komplet uden nogle ord om den person, som startede det hele, og i realiteten var den, der kom til at stå som en af fadderne til den proces, som i løbet af blot ca. 25 år førte til Sovjetunionens sammenbrud.

I begyndelsen af januar 1968 summede det med rygter om, hvem der ville blive valgt til ny førstesekretær for det tjekkiske kommunistparti. Jeg var netop kommet til landet 3 måneder tidligere og var travlt optaget af at sætte mig ind i mit arbejde og landets historie. På grund af min daværende ambassadørs sygdom var jeg blevet fungerende chef for ambassaden. Jeg syntes, at jeg burde sende et par linier hjem om den politiske situation. Alt var stille og roligt på Prags slot, hvor magthaverne plejede at holde sine møder i dyb hemmelighed og uden mediernes overvågning.

Med min gode ven, den norske ambassadesekretær Leif Mevik som kilde, vovede jeg "et øje" og indberettede, at et valg af den slovakiske partisekretær Alexander Dubcek ville være et godt bud på en "outsider" som formand for det tjekkoslovakiske kommunistparti, dvs. i realiteten landets statsminister. Det var med bævende hjerte, for jeg havde været forbi Prags slot om formiddagen, og der så ud til at være stille og roligt.

Derfor brystede jeg mig i mit stille sind af, at jeg ramte rigtigt, da det nogle dage senere viste sig, at Dubcek rent faktisk var blevet valgt til stillingen. Der var i den første tid dog intet, der tydede på, at det ville medføre store omvæltninger i landet.

Men i løbet for foråret 1968 startede en sand lavine af forandringer at rulle ind over landet. Dubcek stod for indførelsen af et system, der blev betegnet som "socialisme med et menneskeligt ansigt". Hvis der dengang var blevet afholdt frie og fair valg, ville Dubcek utvivlsomt have vundet en jordskredssejr, og verden havde nok set anderledes ud i dag.

Det sovjetiske kommunistparti centralkomité forsøgte sig i sidste ende gennem direkte møder med broderpartiet i Tjekkoslaviet i en lille by der hedder Cierna nad Tissou at overtale broderpartiets ledelse til at ændre kurs, men med det velkendte resultat nævnt ovenfor. Det førte for Dubceks vedkommende til en lige så hurtig politisk nedtur som hans optur blot 9 måneder tidligere. Først blev han i april 1969 afsat som partichef. I september 1969 blev han afsat som medlem af partiets politbureau, dvs. de facto regering. Derefter blev han udsendt som ambassadør til Tyrkiet. Forinden var han blevet ekskluderet af kommunistpartiet efter 31 års medlemskab. Han tilbragte sine sidste år som leder af et kontor i ministeriet for skovbrug i Bratislava i Slovakiet. Han var en ærlig, bundhæderlig, elskværdig mand, enkel med faste principper, men han ville ikke gå med til at sige, at den sovjetiske invasion var en nødvendighed. Dubcek døde i 1992.

Men jeg har dog som et kært minde et eksemplar af festskriftet fra en opera i anledning af Tjekkoslaviets 50 års dag, den 28. oktober 1968 signeret af såvel Dubcek som af formanden for parlamentet Smrkovsky. Der er i dette festskrift også et citat af landets første præsident T.G. Masaryk, som ellers i hele tiden efter det kommunistiske kup i 1948 havde været bandlyst og endda først i år 2006 fik en bronzestatue, der nu er opstillet lige udenfor Prags Slot.

Den tjekkoslovakiske ambassadørs afhopning i København

Et andet højdepunkt eller om man vil lavpunkt i forholdet mellem Danmark og Tjekkoslaviet indtrådte i juli 1970, da den daværende tjekkoslovakiske ambassadør Anton Vasek og hans hustru og deres to døtre søgte om politisk asyl i Danmark. Jeg blev kaldt op i det tjekkiske udenrigsministerium og fik af en afdelingschef at vide, at afgørelsen om asyl var et dansk anliggende, som man ikke ville blande sig i, men imødekommelse ville blive betragtet som en meget uvenlig handling, som man ikke kunne eller ville sidde overhørig. Det ville blive betragtet som en forværring af de venskabelige forbindelser mellem Danmark og Tjekkoslaviet. I øvrigt var afhopningen helt ubegrundet. Jeg indberettede til UM om sagen, men udtalte mig ikke til pressen. UM's direktør svarede ifølge pressen tilbage, at man havde taget henvendelsen til efterretning, og at når sagen var afgjort, ville resultatet blive meddelt den tjekkoslovakiske regering. Jeg hørte ikke mere til sagen.

Der var på den tid vel en ca. 500 tjekkoslovakiske flygtninge i Danmark, som var i færd med at blive integreret uden problemer, men denne sag vakte stor opsigt. Denne tildragelse var nok medvirkende til, at jeg fik lov til at fungere som chef for ambassaden i mere end halvdelen af den tid jeg gjorde tjeneste i landet.

Afsked fra Prag

Da jeg i december 1970 skulle tilbage til UM holdt min norske, svenske og finske kollega en flot afskedsmiddag for mig og min kone. Den blev holdt i den svenske ambassadørs residens der lå centralt til lige udenfor slottet i Prag, som havde spillet en central rolle i min tid i Tjekkoslaviet. Min kone og jeg fik af den vestlige ambassadesekretærklub, som jeg i løbet af de ca. 3 ½ år jeg var i landet var blevet formand for, en afskedsgave i form af en gammel tegning af slottet i Prag, som stadig hænger på væggen i mit hjem på Frederiksberg. Det var min første udepost. Den plejer altid at spille en stor rolle i en diplomats liv. Det kom til at gælde også for mig, som det gerne skulle fremgå af de begivenheder, jeg har omtalt her.